

О. В. Грабчук,
к. держ. упр., асистент кафедри права та правоохоронної діяльності,
Державний університет "Житомирська політехніка"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8066-6547>
Д. М. Вавілов,
аспірант кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку
Державний університет "Житомирська політехніка"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-3824-8281>
Я. П. Городиський,
аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку
Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-0185-7358>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.161

КОНТРОЛЬ ТА МОНІТОРИНГ В СФЕРІ ВІДМИВАННЯ КОШТІВ: УЗГОДЖЕННЯ ПОНЯТЬ

O. Hrabchuk,
PhD in Sciences in Public Administration, Assistant
of the Department of Law and Law Enforcement, Zhytomyr Polytechnic State University
D. Vavilov,
Postgraduate student of the Department of Information Systems
in Management and Accounting, Zhytomyr Polytechnic State University
Y. Horodyskyi,
Postgraduate student of the Department of Economics, Finance and Accounting
Private higher educational institution "European University"

CONTROL AND MONITORING IN THE FIELD OF MONEY LAUNDERING: HARMONIZATION OF CONCEPTS

Стаття присвячена дослідженню та узгодженню понять "контроль" та "моніторинг" у сфері протидії відмиванню коштів. Виділено основні напрямки трактування фінансового моніторингу: як форми контролю, як сукупності дій та заходів, як механізму реалізації державно-управлінських рішень.

Особливу увагу приділено порівняльному аналізу контролю та моніторингу в сфері відмивання коштів, виділено спільні риси цих понять (в частині трактування мети, регулятивних вимог) та підкреслено відмінності у часових рамках, сфері охоплення, методології та результатах застосування контролю та моніторингу.

Обґрунтована позиція, згідно з якою контроль є більш широким поняттям, що охоплює як превентивні заходи, так і безпосередній моніторинг фінансових операцій. Фінансовий моніторинг розглядається як специфічна форма контролю, спрямована на виявлення та запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

The article is devoted to research and reconciliation of the concepts of "control" and "monitoring" in the field of anti-money laundering. The relevance of the problem of money laundering is considered, citing statistical data on the volume of this phenomenon on a global scale and in Ukraine. The importance of an effective system of control and monitoring to detect and prevent illegal financial transactions is emphasized.

In the research process, such methods as analysis and synthesis, comparison, generalization, system approach, classification, statistical and scientific abstraction methods were used. The theoretical basis of the study was the works of scientists devoted to the specified problem.

The article analyzes scientific approaches to the interpretation of the concepts of "control" and "financial monitoring". The author examines the etymology of the term "control" and its modern meaning, as well as different approaches to defining financial monitoring. The main areas of interpretation of financial monitoring are highlighted: as forms of control, as a set of actions and measures, as a mechanism for implementing state-management decisions.

Particular attention is paid to the comparative analysis of control and monitoring in the field of money laundering, the common features of these concepts are highlighted (in terms of the interpretation of the purpose, regulatory requirements) and the differences in time frames, scope, methodology and results of the application of control and monitoring are emphasized.

A justified position, according to which control is a broader concept, covering both preventive measures and direct monitoring of financial transactions. Financial monitoring is considered as a specific form of control aimed at detecting and preventing money laundering and terrorist financing.

The need for a comprehensive approach to the organization of effective control over money laundering operations, which includes the identification of risks at the level of financial institutions and international cooperation of governments and law enforcement agencies, is emphasized.

The article has theoretical and practical significance for specialists in the field of law, finance, public administration and national security. It contributes to clarifying the terminological apparatus in the field of anti-money laundering and can be used to improve the legal framework and practical mechanisms for combating this phenomenon.

*Ключові слова: контроль, фінансовий моніторинг, відмивання коштів, фінансування тероризму.
Key words: control, financial monitoring, money laundering, terrorist financing.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Відмивання коштів ідентифікують як серйозну загрозу для світової економіки та фінансової стабільності. Цей злочин полягає у приховуванні походження доходів, одержаних злочинним шляхом, та їх легалізації у фінансовій системі. Відмивання коштів дозволяє злочинним угрупованням приховувати джерело своїх прибутків від правоохоронних органів та уникати оподаткування.

Обсяги відмивання коштів є дуже великими: щорічно відмивається від 2 % до 5 % світового ВВП, що становить від 800 мільярдів до 2 трильйонів доларів США [11]. Ці кошти можуть надходити з різних незаконних джерел, таких як торгівля наркотиками, корупція, шахрайство, тероризм та інші злочини. В Україні в умовах воєнного стану сфери та схеми відмивання коштів постійно удосконалюються. За оцінками експертів обсяг операцій з відмивання коштів через експорт аграрної продукції в нашій країні перевищив 7 млрд. дол. США [9], що тільки підтверджує актуальність дослідження даної теми.

Боротьба з відмиванням коштів є одним із найважливіших завдань у сфері забезпечення фінансової безпеки та стабільності як на національному, так і на міжнародному рівнях. Ефективна система контролю та моніторингу відіграє важливу роль у виявленні та запобіганні незаконним фінансовим операціям. Однак, незважаючи на широке використання термінів "контроль" та "моніторинг" у нормативно-правових актах та наукових публікаціях, існує певна невизначеність щодо їхнього змісту та співвідношення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика контролю та моніторингу в сфері протидії відмиванню коштів привертає увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні аспекти фінансового моніторингу досліджували у своїх працях Р. Баранов, Ю. Бахтіна, В. Берізко, Х. Возняковська, А. Гаврилишин, І. Грабчук, А. Клименко, О. Куришко, Є. Семекліт, С. Іванов та інші. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій, питання узгодження понять "контроль" та "моніторинг" у контексті протидії відмиванню коштів залишається недостатньо дослідженим.



Рис. 1. Процес відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом

Більшість науковців розглядають ці поняття окремо, не акцентуючи увагу на їх взаємозв'язку та специфіці застосування саме в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Це зумовлює необхідність проведення комплексного дослідження, спрямованого на уточнення та гармонізацію понятійного апарату в даній сфері.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження та узгодження понять "контроль" та "моніторинг" у сфері відмивання коштів, визначення їх особливостей та взаємозв'язку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сутність відмивання коштів полягає у цілеспрямованих діях із приховування справжнього джерела походження грошових коштів, одержаних незаконним шляхом, з метою надання їм вигляду законно отриманих доходів. Основна мета цього процесу — уникнути конфіскації "брудних" грошей і забезпечити можливість їх подальшого використання.

Структуру процесу відмивання доходів, як правило, представляють трьома етапами (рис. 1).

Відмивання коштів підриває цілісність фінансової системи та економіки в цілому. Воно сприяє фінансуванню злочинної діяльності, корупції та тероризму. Крім того, воно спотворює конкуренцію, оскільки злочинні організації можуть використовувати відмиті грошові кошти для впливу на ринки та отримання несправедливих переваг.

Для боротьби з відмиванням коштів країни вживають ряд заходів, вагому роль серед яких відводять контролю. Основні його напрямки в протидії відмиванню коштів охоплюють: ідентифікацію та моніторинг підозрілих фінансових операцій; регулювання та нагляд з боку державних органів; міжнародну співпрацю та обмін інформацією; підвищення прозорості та запобігання корупції.

Таким чином, розглядаючи питання, пов'язані з протидією відмиванню коштів, як на теоретичному, так і на практичному рівнях часто використовуються поняття моніторингу, насамперед, фінансового, та контролю. Проте встановлення взаємозв'язку між цими поняттями продовжує викликати чималі дискусії як в наукових колах, так і на практичному рівнях. Саме тому вважаємо

за необхідне проаналізувати поняття "контроль" та "моніторинг".

Поняття "контроль" має два значення:

1) етимологічно це реєстр, який зберігається в двох примірниках, один служить для перевірки іншого;

2) в найрізноманітніших сферах перевірка органом відповідності чогось. В цьому ж значенні як синоніми використовуються такі поняття, як експертиза, перевірка, моніторинг [12].

Таким чином, навіть в словниках можна побачити підхід, відповідно до якого досліджувані поняття ототожнюються. Крім того, слід враховувати, що часто в наукових дослідженнях контроль характеризують як функцію управління, наголошуючи на тому, що він дозволяє отримувати інформацію про стан об'єкта управління, його характер і результативність управлінського впливу на нього. Контроль забезпечує зворотний зв'язок між тими, хто приймає управлінські рішення, хто їх здійснює та об'єктами управління. З цієї позиції, враховуючи напрям нашого дослідження — сферу протидії відмиванню коштів, можемо представити такі характеристики контролю:

функція управління. Контроль є невід'ємною частиною управлінського процесу в системі протидії відмиванню коштів. Він не обмежується лише перевіркою або наглядом, а є багатоаспектною функцією, що пронизує всі рівні системи;

інформаційне забезпечення. Контроль забезпечує отримання актуальної та достовірної інформації про стан об'єкта управління, а саме про фінансові операції, клієнтів, ризики та загрози, пов'язані з відмиванням коштів;

механізм зворотного зв'язку. Контроль забезпечує зворотний зв'язок між різними ланками системи протидії відмиванню коштів. Він поєднує тих, хто приймає управлінські рішення (наприклад, керівництво фінансових установ або регуляторні органи), тих, хто їх виконує (співробітники підрозділів фінансового моніторингу), та об'єкти управління (фінансові операції, клієнти);

основа для прийняття рішень. Результати контролю служать базисом для прийняття управлінських рішень щодо вдосконалення системи протидії відмиванню коштів.

У сучасному значенні поняття "контроль" використовується для позначення перевірки, а також постійного спостереження з метою перевірки або нагляду. Тим

Таблиця 1. Порівняння контролю та моніторингу в сфері відмивання коштів

№ з/п	Характеристика	Контроль	Моніторинг
1.	Мета	Спрямовані на забезпечення законності та прозорості фінансових операцій	
2.	Регуляторні вимоги	Регулюються рядом нормативно-правових актів	
3.	Часові рамки	Може бути періодичним або постійним	Є безперервним процесом
4.	Сфера охоплення	Може стосуватися різних аспектів діяльності (фінансових, операційних, відповідності нормам)	Зосереджений на виявленні підозрілих фінансових операцій
5.	Методологія	Передбачає застосування різних методів, зокрема, інспекцію, перевірку документів, інтерв'ю	Переважно базується на аналізі даних та виявленні відхилень
		Передбачають збір та аналіз інформації про фінансові операції та клієнтів	
		Використовують оцінку ризиків для визначення пріоритетів та інтенсивності перевірок	
6.	Результати	Призводить до коригувальних дій, санкцій або змін у процесах	Призводить до повідомлень про підозрілі операції та подальшого розслідування

самим забезпечуючи нерозривний зв'язок з поняттям моніторингу: "...під моніторингом розуміється саме спостереження (стеження, відстеження), тобто це — його основна ознака" [2, с. 10].

Науковці виділяють різні види моніторингу залежно від галузі, зокрема, в освіті, психології, екології, менеджменті тощо. В сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, в першу чергу, використовують поняття фінансового моніторингу. В цьому контексті моніторинг передбачає систематичний аналіз та відстеження фінансових операцій з метою виявлення підозрілих або незвичних транзакцій. Проте трактування фінансового моніторингу є неоднозначним, що пов'язано насамперед з його багатоаспектністю. Адже він є об'єктом досліджень в сфері фінансового права, фінансів, державного управління, безпеки країни тощо. Саме тому склалися такі підходи щодо трактування даного поняття:

- форма контролю (фінансового) (Клименко А. [7]);
- сукупність (комплекс) дій, заходів (Берізко В. [3]; Гаврилишин А. [5]; Грабчук І. [6]);
- механізм реалізації державно-управлінських рішень (Баранов Р. [1]).

Розглядаючи фінансовий моніторинг як сукупність дій та заходів, науковці прагнуть виділити сферу, для якої вони безпосередньо і проводять дослідження, тому можливим є вживання таких словосполучень, як "фінансово-правові заходи", "фінансова система". Проте доцільним також говорити і окремо про правоохоронну функцію фінансового моніторингу, яка полягає у виявленні операцій, в яких використовуються гроші чи інше майно, що отримані злочинним шляхом.

В цілому ж дослідники дотримуються широкого чи вузького підходу до трактування фінансового моніторингу, розглядають його як частину системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму або ототожнюють з нею. Підтримуємо позицію дослідників [4; 8], які називають фінансовий моніторинг тільки частиною даної системи, до якої належить також ще правоохоронний блок.

Проте не дивлячись на те, що, розглядаючи питання фінансового моніторингу, науковці здійснюють акцент на тих аспектах, які мають найбільше значення саме в контексті їх дослідження (зокрема, для фінансового права — сукупність нормативно-правових документів, для фінансів — це операції з грошовими коштами тощо), більшість науковців дотримуються визначення, встановленого на законодавчому рівні, як сукупності заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу. Причому визначають і його роль в боротьбі з тероризмом: "...дає можливість покарати винних у вчиненні злочинів та не дати їм скористатися грошима, отриманих внаслідок вчинення злочинів. Фінансовий моніторинг є досить перспективною гілкою боротьби зі злочинною діяльністю на території України та за її межами" [10, с. 129—130].

Узагальнюючи розглянуті характеристики понять "контроль" та "фінансовий моніторинг", можемо констатувати, що між ними існує як тісний зв'язок, так і певні відмінності (таблиця 1).

Таким чином, контроль є більш широким поняттям, яке охоплює як превентивні заходи (перевірка клієнтів, ідентифікація та верифікація), так і безпосередній моніторинг фінансових операцій. Фінансовий моніторинг можна розглядати як специфічну форму контролю, спрямовану на виявлення та запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, який зосереджується на виявленні підозрілих операцій на основі аналізу даних та інформації.

Ефективна протидія у сфері відмивання коштів вимагає застосування ризик-орієнтованого підходу, який передбачає визначення та оцінку ризиків відмивання коштів, а також розроблення відповідних заходів для їх мінімізації. Це включає належну перевірку клієнтів (due diligence), аналіз їхніх фінансових операцій, виявлення підозрілих транзакцій та повідомлення про них відповідних органів.

Організація ефективного контролю за операціями з відмивання коштів потребує комплексного підходу — від ідентифікації ризиків на рівні фінансових установ до міжнародної співпраці урядів та правоохоронних органів. Однак злочинці постійно шукають нові способи приховати незаконне походження своїх доходів, що вимагає постійної уваги та вдосконалення систем фінансового моніторингу.

ВИСНОВКИ

Отже, поняття контролю та фінансового моніторингу у сфері відмивання коштів є взаємопов'язаними, але не тотожними. Контроль охоплює весь комплекс заходів, спрямованих на виявлення та запобігання відмиванню коштів, в той час як фінансовий моніторинг є одним із основних елементів контролю та зосереджується на безперервному спостереженні за фінансовими операціями з метою виявлення підозрілих транзакцій.

Ефективна система контролю та моніторингу вимагає застосування ризик-орієнтованого підходу, належної перевірки клієнтів, аналізу фінансових операцій та своєчасного повідомлення про підозрілі транзакції. Узгодження понять "контроль" та "моніторинг" сприятиме кращому розумінню та імплементації відповідних заходів у діяльності суб'єктів фінансового моніторингу, підвищуючи ефективність боротьби з відмиванням коштів.

Література:

1. Баранов Р.О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом: дис. ... канд. держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2018. 310 с.
2. Бахтіна Ю.С. Поняття моніторингу в науці. Юридичний бюлетень. 2017. Вип. 5. С. 8—16.
3. Берізко В. Щодо питання понятійного апарату "фінансовий моніторинг". Юридичний журнал. 2006. № 12. С. 52—56.
4. Возняковська Х.А. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії легалізації (відмивання) злочинних доходів. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія". 2012. № 1. С. 79—90.
5. Гаврилишин А.П. Щодо питання понятійного апарату "фінансовий моніторинг". Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання. Проблеми сьогодення і перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2008. 588 с.
6. Грабчук І.Л. Розвиток міжнародної та національних систем фінансового моніторингу в протидії фінансуванню тероризму: монографія. Житомир: ТОВ "Видавничий дім "Бук-Друк", 2023. 292 с.
7. Клименко А. Фінансовий моніторинг — особлива форма фінансового контролю. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. 2005. № 4. С. 101—105.
8. Куришко О.О. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу в Україні. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 1. С. 267—275.
9. Обсяг відмивання грошей через агроекспорт перевищив \$7 млрд. AgroPortal. 12 квітня 2024 р. URL: <https://agroportal.ua/news/finansy/obsyag-vidmivannya-groshey-cherez-agroeksport-perevishchiv-7-mlrd>
10. Семекліт Є.В., Іванов С.М. Фінансовий моніторинг як важливий аспект боротьби проти тероризму та злочинної діяльності. Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення: зб. наук. пр. за матеріалами Круглого столу, 5 квітня 2019 р. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С. 126—130.
11. Bonderud D. The most mind-blowing money laundering statistics of 2023. URL: <https://withpersona.com/blog/the-most-mind-blowing-money-laundering-statistics-of-2022>
12. Controle. "Toupictionnaire": Le dictionnaire de politique. URL: <https://www.toupie.org/Dictionnaire/Controle.htm>

References:

1. Baranov, R.O. (2018), "Formation and implementation of the state policy of prevention and countermeasures against the legalization of income obtained through criminal means", Abstract of Ph.D. dissertation, Mechanisms of state administration, Kyiv, Ukraine.
 2. Bakhtina, Yu.S. (2017), "Concept of monitoring in science", Yurydychnyj biuleten', vol. 5, pp. 8—16.
 3. Berizko, V. (2006), "Regarding the issue of the conceptual apparatus "financial monitoring"", Yurydychnyj zhurnal, vol. 12, pp. 52—56.
 4. Vozniakovs'ka, Kh.A. (2012), "Financial monitoring as a tool to combat the legalization (laundering) of criminal proceeds", Visnyk Chernivets'koho fakul'tetu Natsional'noho universytetu "Odes'ka iurydychna akademiia", vol. 1, pp. 79—90.
 5. Havrylyshyn, A.P. (2008), "Regarding the issue of the conceptual apparatus "financial monitoring". Materialy vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii. Orhanyzatsijno-pravove zabezpechennia diial'nosti kontroliuiuchykh ta pravookhoronnykh orhaniv u sferi hospodariuvannia. Problemy s'ohodennia i perspektyvy rozvytku [Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. Organizational and legal support for the activities of controlling and law enforcement agencies in the field of business. Current problems and development prospects], National University of STU of Ukraine, Irpin, Ukraine.
 6. Hrabchuk, I.L. (2023), Rozvytok mizhnarodnoi ta natsional'nykh system finansovoho monitorynhu v protyidii finansuvanniu teroryzmu [Development of international and national systems of financial monitoring in the fight against the financing of terrorism], TOV "Vydavnychyj dim "Buk-Druk", Zhytomyr, Ukraine.
 7. Klymenko, A. (2005), "Financial monitoring — a special form of financial control", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu im. T. Shevchenka, vol. 4, pp. 101—105.
 8. Kuryshko, O.O. (2012), "Osoblyvosti rozvytku systemy finansovoho monitorynhu v Ukraini", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 1, pp. 267—275.
 9. AgroPortal (2024), "The volume of money laundering through agro-export exceeded \$7 billion", available at: <https://agroportal.ua/news/finansy/obsyag-vidmivannya-groshey-cherez-agroeksport-perevishchiv-7-mlrd> (Accessed 4 June 2024).
 10. Semeklit, Ye.V. and Ivanov, S.M. (2019), "Financial monitoring as an important aspect of the fight against terrorism and criminal activity", Zbirnyk naukovykh prats' za materialamy kruhloho stolu. Rehional'ni innovatsijni initsiatyvy: zavdannia ta shliakhy vyrishennia [Collection of Scientific Works on the Materials of the Round Table. Regional innovation initiatives: tasks and solutions], Research Institute of Legal Provision of Innovative Development of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, pp. 126—130.
 11. Bonderud, D. (2024), "The most mind-blowing money laundering statistics of 2023", available at: <https://withpersona.com/blog/the-most-mind-blowing-money-laundering-statistics-of-2022> (Accessed 11 June 2024).
 12. Le dictionnaire de politique (2024), "Controle. Toupictionnaire", available at: <https://www.toupie.org/Dictionnaire/Controle.htm> (Accessed 11 June 2024).
- Стаття надійшла до редакції 26.06.2024 р.